Філософія в системі знань і управління

[Професори О. Пономарьов, С. Пазиніч]
#22-23 от 14.11.2007
До Всесвітнього дня філософії
Сьогодні значна кількість студентів (та й деякі викладачі) не люблять філософію і не можуть пояснити, для чого вона потрібна інженерові, чому вона є обов'язковим елементом професійної підготовки. Однак філософствування, тобто міркування над загальними питаннями життя і діяльності, їх цінності і смислу притаманне кожній людині. І коли вона замислюється над питаннями, на які не існує простих і очевидних відповідей, вона філософствує. Але для плідного пошуку відповідей потрібна певна дисципліна мислення, знання всезагальних закономірностей функціонування і розвитку того, що прийнято називати об'єктивною реальністю. Іншими словами, необхідна філософська культура.
Більш того, жодна людина не може вважатися справжнім професіоналом у сфері своєї фахової діяльності, якщо вона час від часу не вдається до філософського її осмислення. Особливо це стосується основних аспектів суспільного життя та складних відносин в системі «людина-суспільство-природа-техносфера». Адже вони визначають майбутнє людства, майбутнє наших дітей.
Відомо, що основу глобального розвитку цивілізації складають економічні інтереси, як окремих людей, так і суспільства в цілому. Саме станом економіки в остаточному підсумку визначаються всі інші аспекти життя людства: динаміка чисельності людей на планеті; рівень розвитку культури у всіх її іпостасях та особливості її прояву у різних народів; можливість і доцільність воєнних дій одних держав проти інших; зовнішня й внутрішня політика владних структур; взаємодія між суспільством і навколишнім природним середовищем тощо.
Саме філософія, займаючись граничними й всезагальними основами людського буття, виробляє і осмислює найбільш ємні сенси і цінності життя людини й суспільства. А якщо так, то її категоріально-понятійний інструментарій дає змогу методологічно вірно оцінювати і при необхідності корегувати зміст і характер управління складними соціальними системами.
Ще в сиву давнину Сенека звертав увагу на можливості філософії у просторі управління, зокрема він зауважував: «Без філософії немає в житті безстрашності й упевненості: адже щогодини в суспільстві трапляється безліч пригод, і нам конче потрібна порада, яку можна запитати тільки в неї». А значно пізніше славетні філософи німецької класичної філософії визначали сутність цієї науки не менш ємно. Так Г. Гегель визначав філософію як добу, осягнену в думці. А останній космополітичний і перший національний філософ І. Кант наголошував, що філософія є наука про відношення будь-якого знання до суттєвих цілей людського розуму. І якщо продовжити логічний ланцюжок думок І. Канта, то доходимо висновку, що дійсний, креативно мислячий філософ є не віртуоз знання, а законодавець людського розуму в конкретному соціальному просторі-часі.
Цікавою є й сентенція М. Бердяєва: «філософія є вчення про шляхи здійснення сенсу

людського існування». Та чи не найлапідарніше висловив думку з приводу місця і ролі філософії в суспільному розвитку французький мислитель Мішель Фуко: «Філософія – це основна практика управління».

До наведених думок варто додати, що філософія не тільки запліднює собою всі інші види управління, але й дозволяє їм рефлектувати, тобто надає методологічної можливості усвідомлювати себе відповідно: у філософії мистецтва, у філософії права, у філософії цінностей, у філософії Отчого краю тощо. Вона упорядковує знання і поєднує їх у структурно-системну цілісність. Саме на цю особливість філософії свого часу звертав увагу Демокріт, підкреслюючи, що систематизовані знання, які спроможна синтезувати філософія, це і є не що інше як мудрість.

Спираючись на викладені думки, виокремимо з множини особливостей цієї вельми цікавої і конче необхідної науки ще одну властивість. Це перш за все притаманний їй високий інтелектуальний рівень абстрактного мислення. Але, незважаючи на свої потенційні можливості й достоїнства, філософія у цьому відношенні, як відзначав Микола Бердяєв, є найбільш незахищеною галуззю культури суспільних відносин. Це можна пояснити тим, що філософія в більшості історичних випадків, а сьогодні особливо, перебуває в конструктивній опозиції до влади. Ця, на перший погляд дивна позиція, зумовлена тим, що філософія відображає всезагальні закономірності розвитку суспільства, в той час як владні структури завжди віддзеркалюють лише приватні інтереси значної меншості населення. Безумовно, такий підхід достеменної, а не заангажованої філософії заважає різноманітним владним структурам самозвеличуватися, політично самомилуватися й агресивно озлоблюватися тощо.

Однак справжній філософ не належить до жодної партії, і тому відсутність його підтримки дратує насамперед тих, хто при владі.

ЮНЕСКО оголосила 15 листопада Всесвітнім днем філософії, і нам хотілося б, щоб всі ми хоч трохи замислились над смислом свого життя і діяльності, над подальшою долею нашого соціуму.